

Változás és bizonytalanság

Szabó Tibor: Az instabilitás kora

Általában arra mondjuk, hogy stabil, ami a szilárd, biztos és rögzített. A tudományokban gyakran különbséget tesznek stabil és nem-stabil egyensúlypont között, attól függően, hogy az egyensúlyi helyzetéből kimozdított rendszer visszatér vagy nem tér vissza az egyensúlyi állapotába. Ezzel szemben minden olyan helyzet instabil, amelyre a bizonytalan, kiszámíthatatlan és irreverzibilis változások a jellemzők.

A stabilitás és állandóság jelképe az egyiptomi piramis vagy a kínai nagyfal. Ez a *statikus stabilitás* viszonylag kevés dolgot jellemez. A világ s benne a legtöbb dolog folyamatosan változik, úgy mint az évszakok, az ember életszakaszai vagy éppen a társadalom élete is. Ezen változások között azonban jelentős különbségek lehetnek. Az organikus világra felettebb jellemzőek a körfolyamatok, a ciklikus változások. A periodicitás egy állandó mintázatot, egyfajta *dinamikus stabilitást* és állandóságot eredményez. Az ilyen rendszertől, illetve állapottól elválaszthatatlan a mozgás és a változás, azonban ezek a változások szabályszerűek, előre láthatóak és reverzibilisek. A társadalomban állandó mintázatot jelentenek az *erkölcsi szabályok, értékek*, illetve a társadalmi együttélés alapvető szabályait tartalmazó *alkotmányok*. Régen, a modernitás előtt, ezeket a szabályokat köbe lehetett vésni, mivel évszázadokon, esetenként évezredekken keresztül állandóak voltak, s így stabilak és állandóak voltak az őket követő közösségek is. Tehát régen a humán világ alapvető állandó és stabil volt, és a változások ezen az alapvető állandóságon belül zajlottak le.

Szabó Tibor könyve szerint korunkra a stabilitás megszűnt, és helyette a változások olyan mértékűek, hogy a világunkat joggal tekintjük instabilnak. Tézise szerint „*a mai kor az instabilitás kora... (ez) nem a mai kor egyik jellemzője, csupán (mint számos teoretikusnál), hanem – véleményünk szerint – a fő és mindent meghatározó, abszolút jellemvonása, amely áthatja az emberiség közelmúltját, jelenét és közeljövőjét.*” (7. o.)

Szabó folyamatosan hangsúlyozza, hogy a változás és az állandóság mindig is jelen volt a világban, viszont a hangsúlyok és arányok drámai mértékben megváltoztak. Egyrészt régen a világ alapvetően stabil és állandó volt, és az emberek is így érzékelték, a változás percepciója is inkább csak kivétel volt. Később, a modernitástól kezdve a társadalmat egyre jobban áthatja a változás. Természetesen az emberek csak olyan változtatásokat kezdeményeznek, amelyekről úgy gondolják, hogy javulást eredményeznek. Azonban minden változásnak vannak (járulékos) vesztesei, ráadásul vannak előre nem látható rossz következmények is. Tehát tudomásul kell venni, hogy minden változtatásnak és változásnak lehetnek pozitív és negatív következményei. Az egy másik kérdés, hogy a morális értelem (az ész) képes-e a folyamatokat jó irányban tartani.

Az újkor, a felvilágosodás, az ipari forradalom a társadalmi, politikai és technológiai változásokat mint fejlődés értelmezi, keresi és ünnepli. Az emberek hisznek az észben, hisznek abban, hogy a változások kiszámíthatók, hasznosak és kontrollálhatók. A változás mint fejlődés és haladás eszméje áthatja az egész világot. Korunkra azonban a hangsúlyok egyre inkább eltolódtak a negatív aspektusok felé. Miközben még mindig jelen van

a változást fejlődésként értelmező optimista eszme, egyre erőteljesebb azoknak a hangja, akik, a változásban elsősorban a bizonytalanságot és veszélyt látják, vagyis akik számára a változás: a romlás, a hanyatlás, a társadalmi, gazdasági és ökológiai összeomlás, vagy éppen az emberiség kihalásának kockázatát hordozza.

A változások megítélésének a változása először az utópikus irodalomban játszódott le. A korábbi évszázadokban az írók pozitív utópiákat írtak, amelynek egyik utolsó darabja H. G. Wells műve (angolul: *A Modern Utopia*, 1905). Ezután már szinte csak negatív utópiákról (disztópiákról) olvashatunk. Úgy tűnik, hogy ez a fordulat – némi késéssel – a társadalomtudományokban is lejátszódik.

A könyv egyik nagy érdeme, hogy tömören összefoglalja és szinte a teljesség igényével ismerteti azokat a szerzőket, akik a változások kockázatait és negatív sajátosságait emelik ki: „bizonytalanság kora” (Zygmunt Baumann), „kockázattársadalom” (Ulrich Beck), visszafogott fejlődés (Serge Latouche). Emellett a szerző számba veszi az instabilitás fő forrásait, úgymint az ökológiai leromlás, erőforrások kimerülése, migráció, globalizáció, nemzetállamok hanyatlása, szélsőséges politikai pártok előtérbe kerülése. Ráadásul ezeknek az ökológiai és társadalmi tényezőknek a kölcsönhatása és interferenciája extrém módon felerősíti korunk instabilitását. Külön fejezetben foglalkozik a növekedés problémájával, amelyet az („optimista”) modernitás eleve mint a problémák megoldásaként érzékelt, miközben a „pesszimista” oldalon egyre többen fogalmazzák meg azt a véleményt, hogy a növekedés nem a megoldás, hanem a probléma része. A szerző két fejezetben is foglalkozik a migrációval, beleértve annak biztonsági vonatkozásait is. Különös aktualitást ad megállapításainak a közelmúlt (2015. január) párizsi terrortámadása. A filozófus – politológus szerző könyvének jelentős részében korunk problémáit tárgyalja, ugyanakkor a *Változás és állandóság* fejezetben (100–216. o.) vannak eszmetörténeti jellegű tanulmányok is – olyan szerzőkről, mint Dante, Leonardo, Gramsci. Az itt olvasható – önmagában érdekes – tanulmányok szerintem megtörik a könyv gondolatmenetét.

Szabó különbséget tesz a természeti vagyis automatikus és az ember által előidézett változások között. Az ember által előidézett változások esetében fontos különbség, hogy előidézői vagy elszenvetői vagyunk-e ezeknek a változásoknak. „Változásra vagy állandóságra törekszik az ember?” – teszi fel a kérdést a szerző (11. o.) **S noha mindkettő** jelen van az ember, illetve az emberiség életében, a változások jelenlegi mértéke és üteme biztos, hogy ellentétben áll az alapvető emberi természettel, amely önmagában is jelentős feszültség forrása.

A könyv fejezetei a következők: A változás filozófiája; Az instabilitás politikafilozófiai kihívásai; Minden mozog. Globális változás és planetáris tudat; A globális „visszafogott-fejlődés” paradigmája; A globális jövő scenáriói; A „nemzetállam kiüresedése” és a migráció; A migráció biztonságpolitikai kihívásai; **Változás és állandóság**; **A felháborodás kora**.

A fejezetek sokszínű és magas színvonalú tanulmányai az instabilitás különböző aspektusait emelik ki, amelyek végül egy egységes és újszerű képet adnak az olvasónak. A jó stílusban megírt könyv forrásait is pontosan dokumentálja, 330 lábjegyzet formájában. Mindezek alapján Szabó Tibor könyvét nemcsak a szakemberek, hanem a széles közvélemény figyelmébe is ajánlom.

(Szabó Tibor: *Az instabilitás kora. Tanulmányok múltról, jelenről, jövőről*. Szeged, 2014, Belvedere Meridionale Kft., 224 p.)